

EGY IDEÁLIS FEJEDELEM ÉS IDEÁLIS VÁROSA A MORVA RENESZÁNSZ KEZDETÉN

Az Itáliából közvetített reneszánsz csehországi legkorábbi emlékei morva területen találhatóak. Mind a tovačovi kastély tornya és kapuzata, mind a Moravská Třebová-i kapu az 1492-es évszámot viseli. Minthogy a két kapuzat művészi megformálásában azonos keltezésük ellenére nagyon jelentős az eltérés, a cseh szaktudomány az elsőbbség és különbözőség tekintetében mindmáig nem tudott megnyugtató magyarázatot adni.¹

A művészettörténeti irodalom eddig inkább a kvalitásosabb és egyúttal sok problémát fölvető tovačovi emlékekkel foglalkozott. A több évtizede tartó vita során bizonyítékokat hoztak föl a torony és a kapu egyidejűségére,² de fölmerült az is, hogy talán csak a toronyra vonatkozik az 1492-es évszámot tartalmazó fölirat:

PER DOMINVM STIBORIVM DECIMBVRK
MARCHIONATVS MORAVIE / CAPITANEVM
THVNC TEMPORIS HEC TVRRIS FACTA EST /
QVE VOCATVR FORMOSA MCCCCCLXXXX2

A kapu azután jóval később, akár a XVI. század második évtizedében is épülhetett. A kastély a XVI. század elején gazdát cserélt, és ez a változás magyarázatul szolgál-na több fölmerült kérdésre is.³

¹ A. JÚZOVÁ-ŠKROBÁLOVÁ, *Zámecký portál v Tovačove a jeho místo v raněrenesanční moravské architektuře*, Umění a svět. (Uměleckohistorický sborník Krajského muzea v Gottwaldově), 1(1957), 22–29; E. ŠAMÁNKOVÁ, *Architektúra české renesance*, Praha, 1961, 10–12; I. HLOBIL, *Zur Renaissance in Tovačov während der Aera Ctibors Tovačovský von Cimburk*, Umění a svět. (Uměleckohistorický sborník Krajského muzea v Gotwaldově), 22(1974), 509–519; J. HOŘEJŠÍ, J. KRČÁLOVÁ, J. NEUMANN, E. POCHÉ, J. VACKOVÁ, *Die Kunst der Renaissance und des Manierismus in Böhmen*, Prag, 1979, 46; J. HOMOLKA, J. KRÁSA, V. MENCL, J. PEŠINA, J. PETRÁŇ, *Pozdně gotické umění v Čechách*, Praha, 1984², 120, 127.

² HLOBIL, *i. m.*

³ JÚZOVÁ-ŠKROBÁLOVÁ, *i. m.*

Tovačov ura a XV. század végén Ctibor Tovačovský z Cimburk volt, heitman, azaz a legmagasabb katonai méltóság viselője a morva hercegségben. Korábban Podjebrád híve volt, akit Mátyás király morvaországi győzelme után (1473) megtett a tartomány egyik kormányzójának. Járt Budán is 1484-ben, de bizonyára később is. Láttá a budai palotát is, és ez annyira megtetszett neki, hogy tovačovi várának keresztosztással tagolt ablakait Esztergom vidéki vörösmárványból készítette el. Címerét a várfalon, nyilvánvalóan ugyancsak Budán látott minta alapján leveles, makkos, körtés, gránátalmás koszorúba foglaltatta.⁴ Hogy a budai vagy visegrádi palota építészeti elemei a hordozóanyaggal együtt követendő mintául szolgáltak az országhatáron túl is, annak talán Tovačov a legkorábbi emléke. Egyébként Ctibor úrnak a humanizmussal és reneszánszsal való kapcsolatáról nem tudunk. Az viszont ismert, hogy a nemzeti nyelv javára kiirtatta hivatali működése területén a latin szakterminológiát. Van vele kapcsolatban egy közlés, amely nehezen ellenőrizhető, és még kevésbé értelmezhető. Egy közvetett forrás szerint 1475-ben (!) a kastélyához tartozó Tovačov városkát újjáalapította. A szabályos négyszög alakú központi teret azonos homlokzatú házak övezték volna.⁵ Ha a közlésnek hihetnénk, akkor Ctibor Tovačovský az első reneszánsz várostervező-programadó várúr lett volna az Alpokon innen.

Moravská Třebová jóval egyszerűbb, „rusztikus” reneszánsz kapuja a szakirodalomban eddig a tovačovi kapu árnyékában szerénykedett. Probléma nem merült föl vele kapcsolatban – bár mintáját, forrását nem kutatták. A készítettő is, az idő is bizonyos a rajta lévő fölírat szerint:⁶

LADISLAVS DE BOZKOWICZ ET NIGROMONTE
DOMINVS / CASTRI HVIVS ME FECIT SVB
ANNO DOMINI 1492

Ennél a kapunál még a reneszánsz-kapcsolódás sem volt kétséges. A třebovái kastély ura, Ladislaus Bozkovicz is, családjának más tagja is az itáliai humanizmus neveltje volt. A morva főnemes Bozkovicz családot 1451-ben Kapisztrán János brünni prédikációi térítették vissza Husz táborából a katolikus egyházba. A magyar történelemben is fontos szerepe volt Prothasius Bozkovicznak, aki Janus Pannoniusszal együtt tanult Padovában. Egy időben nyerték el püspökségüket, Janus a pécsit, Prothasius az olmützit. Padovai közös barátjukhoz, Galeotto Marzióhoz mind a ketten ragaszkodtak. Csak Mátyás királyhoz való viszonyuk

⁴ HLOBIL, *i. m.*, 512, 514. Horler Miklós szíves tájékoztatása szerint ez az adat elkerülte a magyar szaktudomány figyelmét.

⁵ ŠAMÁNKOVÁ, *i. m.*, 10–11; HLOBIL, *i. m.*, 514–515, vö. J. BIAŁOSTOCKI, *The Art of the Renaissance in Eastern Europe*, Oxford, 1976, 64.

⁶ Az 1. jegyzetben lévő irodalomhoz kiegészítések és részletkutatások találhatók még a következő művekben: O. PECHOVÁ, *Moravská Třebová*, Moravská Třebová, 1957; Uő, *Zamek v Moravské Třebové*, Vlastivedné Listy (Muzeum Moravská Třebová), 2(1969), 33–34.

változott. Janus az évek során egyre távolodott az uralkodótól, Prothasius püspök meg mintha egyre közelebb került volna hozzá. Mint a csehországi katolikus párt vezére, Mátyás híve volt. A király kényes diplomáciai ügyeit bízta rá: a cseh rendekkel is, Kázmér királlyal is ő tárgyalta. A bizalom jele és jutalom is egyben, hogy az egyházi méltóságokkal szabadon rendelkező király 1470-ben, az üresedésben lévő gyulafehérvári püspökségbe őt kívánta kineveztetni. Prothasius püspök ugyanakkor a vele anyai ágon rokonságban lévő nemzeti királlyal, Podjebráddal is megtartotta jó kapcsolatát. Megtagadta például a Rómának való engedelmességet abban, hogy a királyt kiátkozza. Egyháza számára a bázeli kompaktátumokban biztosított kehelyhasználatához is ragaszkodott.⁷ Mátyás az egész morva főnemességgel sógorságban lévő népes Bozkovicz család mind több tagját igyekezett magához kötni. A püspök unokaöccsét, Jaroslaust tette meg cseh kancellárjává. Ennek öccse, Ladislaus Bozkovicz a třebovái kapu építtetője.

Az ifjú Ladislaus Bozkoviczról 1470-ben hallunk először, amikor beiratkozott a bécsi egyetemre. Nem kétséges, hogy Prothasius püspök Mátyás király akkori bécsi tartózkodásának ünnepélyes kereteit használta föl arra, hogy kedvelt unokaöccsét az udvarnál bemutassa. Néhány év itteni alapozás után itáliai egyetemekre küldte tovább. Egy forrás paviai tanulmányairól beszél. Ha ez így volt, akkor valószínűsíthető, hogy a bécsi bemutatkozás nem volt hiábavaló. A paviai egyetemen volt ugyanis egy alapítvány Branda kardinálistól egy mindenkori veszprémi kanonok javára, kifejezetten a hitben való erősítés céljából. A Bozkoviczok igen-igen toleránsok voltak a mérsékelt kelyhesek irányában, tehát a paviai erősítésre Ladislaus nagyon is rászolgált. Hogy már ekkor veszprémi kanonokságot kaphatott, azt pályája valószínűsíti. Az 1470-es évek második felében már Bolognában tanult. Itt a család régi barátja, Galeotto Marzio is tanára volt. 1481-ben, már mint veszprémi nagyprépost, Ferrarában járt, majd 1482-ben Rómában mint magyar javadalmas iratkozott be a Szentlélek Társulat anyakönyvébe. Ez az út több mint egy évtizedes tanulmányainak befejezését jelenthette. A káptalani statútumok szerint háromévi tanulás után illetékes számot adni, illetve a javadalmat elfoglalni. Valószínű, hogy Ladislaus korábban is járt már Magyarországon. 1482-ben mindenképpen itthon volt. Érdekes, hogy ugyanekkor van egy adat Galeotto Marzio veszprémi tartózkodásáról is. Valószínűsíthető, hogy az itáliai és magyarországi viszonyokkal egyformán ismerős humanistára Prothasius püspök bízta unokaöccse hazakísérését. A mindig nélkülöző és jó szimatú Galeotto szívesen csatlakozhatott a nagy karriert ígérő ifjú egyháznagyhoz. Ladislaus Bozkovicz a veszprémi nagyprépostság mellé csakhamar megkapta a brünni társaskáptalan prépostságát is, valamint a püspök-nagybácsi székhelyén egy olmtüzi kanonokságot. A nagy pártfogó, Prothasius püspök 1482 nyarán meghalt, majd ugyanezen év őszén Ladislaus apja is. Az előb-

⁷ Prothasius Bozkovicz magyar kapcsolatairól nincsen összefoglaló mű. Janus Pannonius és Galeotto Marzio levelezését kiadta ÁBEL Jenő, *Analecta ad historiam renascentium in Hungaria litterarum spectantia: adalékok a humanismus történetéhez Magyarországon*, Budapestini–Lipsiae, 1880, 89–94.

bitől megörökölte gazdag humanista könyvtárát, az utóbbtól a családi javakat. Ezek az alkalmak biztosan hazaszóltatták Morvaországba. Nem tudjuk, hogy egyébként Veszprémben tartózkodott-e, vagy a király környezetében, ahol családjának már több tagja is méltóságot viselt. 1485-ben bátyja, Jaroslaus, a király cseh kancellárja a királyné – más forrás szerint Szapolyai István – ármánykodása következtében hűtlenség gyanújába került. Mátyás addig nagyon kedvelt hívét lefejeztette. Ekkor valamennyi Bozkovicz elpártolt a királytól. Ladislaus is elhagyta Magyarországot.⁸

Moravská Třebová nem volt a Bozkovicz család birtoka, 1486-ban Ladislaus vásárolta meg. Rómától fölmentést kért és kapott az addig fölvelt egyházi rendek alól, és új birtokán családot alapított. A korábbi földesúr vára a hegyen volt, ő a hegy lábánál elterülő városkában építtette föl kastélyát. A többszöri tűzvész és az átépítések következtében ebből az építményből mára alig maradt valami. Csak a bejárat, a třebováai reneszánsz kapu őrzi az egykori építető emlékét.

Mindaz, amit Ladislaus Bozkoviczról eddig elmondtunk, egykorú és ma is meglévő forrásokból gyűjthető össze. A XIX. század elején J. E. Horky számára ennél még jóval több volt hozzáférhető. A morva történész még használhatta a már akkor is nagyon megviselt állapotban lévő családi levéltárat. Ennek alapján a bécsi Hormayr Archiv 1818–1819-es évfolyamaiban folyamatosan közölte érdekes adatait a Bozkovicz családról.⁹ Ezekből most csak egy csoportot, az új földesúr és városa viszonyát megvilágító közléseket vizsgáljuk a következőkben.

Horky szerint a nagyrészt fából épült Třebovát egy tűzvész 1508-ban teljesen elpusztította. A várúr ekkor megegyezett a bent lakó nemesekkel és polgárokkal az újjáépítést illetően. Legelőször a külső védőfalról gondoskodtak. Tizenegy védőbástyát építtettek meg a földesúrnak munkával is tartozó környező falvakkal. Az úr terve szerint a város főterét szabályos négyzet alakították, amelyből a várfalak irányába tizenhat utca futott ki. A főter és az innen induló utcák házainak homlokzatát egyenlő magasságúra tervezték. A homlokzatokat úgy kellett kiképezni, hogy eltakarják a tetőket. A város polgáraiból építési bizottságot szerveztek, a munkálatokat Hieronymus Dubensky irányította. Aki házáat a terveknek megfelelően és kőből építtette, az a várúrtól építőanyagot és más kedvezményeket kapott. Ekkor bővítették ki a város vízvezetékrendszerét. A közparkot áttervezték. A templomot és a városházát megújították. A toronyba a Leutomischlból való Wawrzinec az asztronómiai változásokat is mutató órát készített. A földesúr a királytól a polgárok számára a tisztas ipart pártoló, jelentős adókedvezményeket szerzett, majd a városnak a megkülönböztető, vörös pecsét használatának jogát is. Hasonlóan

⁸ A Bozkovicz család valamennyi tagjának részletes életpályáját ismerteti A. V. ŠEMBERA, *Páni z Boskovic, Vídeň*, 1870. Ladislaus Bozkovicz életét részletesen földolgozom *Humanista nagyprépostok Veszprémben Mátyás király korában* címmel készülő tanulmányomban.

⁹ J. E. HORKY, *Die Boskovitze*, Archiv f. Geographie, Historie, Staats- und Kriegskunst, 9(1818), 409–411, 413–416, 419–420, 423–424, 427–428; Uő, *Prothasius, Bischof von Olmütz und seine Neffen*, Archiv f. Geographie, Historie, Staats- und Kriegskunst, 10(1819), 417–419, 421–423, 429–431, 453–456, 461–462, 470–472, 482–483, 486–488, 497–500, 502–504.

gondoskodott Ladislaus Bozkovicz a földesurasága alá tartozó többi kisváros újjáépítéséről is. A templomokat mindenütt megújította, képekkel látta el. Minden felekezetet egyformán pártfogolt, mert mint egykor nagybátyja, Prothasius püspök, ő is toleráns volt. Itáliában sok kéziratot és nyomtatott könyvet gyűjtött. Látogatói elámultak, amikor könyvtárának ajtaja föltárult. A tudományokat ő maga is művelte. Horkey még látta a tőle származó Ovidius-kommentárt és egy asztrológiai munkáját.¹⁰

Művelt, a mások meggyőzését is tisztelő fejedelem, aki tudatosan fejlesztett kiváló tulajdonságait környezete, alattvalói boldogítására gyümölcsözteti – ez volt a humanisták, a nagy Guarino nevelési eszménye. Ladislaus Bozkovicz Itáliából hazatérve mint új földesúr odahagyta középkori elődjének zordon magasságban és magányban lévő sziklavárát. A városfalon belül, a patakhoz lefutó, lankás, nap-sütötte domboldalon építette föl új otthonát. Jól érezte magát a város polgárainak körében. Boldogulásukat előmozdítani, mivel ezt a társadalomban betöltött tiszte lehetővé tette, helyzetéből adódó kötelességének tartotta. A polgárok viszont, mivel jóakarátát folyamatosan megtapasztalták, engedtek a számukra új és bizonyára idegen, mert messziről hozott városrendezési terveknek. Mintha a tudós Leonello és az alattvalói között oly szívesen időző, városszépítő-építkező Borso herceg egyesített ideálképét hozta volna magával Ferrarából Moravská Třebová új ura. A portré túlságosan is tetszetős. Vajon elfogadhatjuk-e? Horkey közleményeinek forrásértékét, legalábbis bizonyos részleteket illetően, voltak, akik elvitatták.¹¹

A levéltári anyag elpusztult vagy lappang. A třebováai kastély mai formájában már nem is emlékeztet a régre. A hajdaninak mintáját rajta hiába keresnénk. Megvan viszont a város, és föllelhetők a hajdan magasztalt könyvtár maradványai. Két kézzelfogható forráscsoport tehát van, amely a történeti elbeszélés hitelét erősíti vagy gyengíti.

Moravská Třebová főtere, ahogyan ma látjuk, nem egészen szabályos négyzet alakú. A tér sarkaiból, valamint a felezővonalakból nyolc utca fut több-kevesebb szabályossággal a városfalak felé. A térbe torkollásnál néhol megvannak még az utca két oldalát áthidaló ívek. A főtér házai mai formájukban legkorábban a XVI. századból valók. A kapualjakban olvasható évszámok ezt vitathatatlaná teszik. Csakhogy ezek az évszámok a XVI. század második felének építkezéseit tanúsítják. Szakértő szem talán fölismerné a korábbi szerkezet és az átépítés vagy fölüljítás nyomait. A város fölvirágzása ugyanis a század derekán még nagyobb méreteket öltött. Ha a tizenhat utca nemcsak a tervben szerepelt, akkor a beépítés később is történhetett. A város középkori magja a templommal és az iskolával (mindkettő sokszor átépítve), ma is jól fölismerhető. Áruklodó ennek a városrésznek kusza utcahálózata is. Világosan látszik, ahogyan a régi várost az új, szabá-

¹⁰ HORKEY, *Prothasius, i. m.*, 502–503.

¹¹ ŠEMBERA, *i. m.*, 43, 2. jegyzet. Horkey hagyatéka a brnói levéltárban van. Ebben a várostervezéssel kapcsolatos forrásoknak nem sikerült nyomára akadnom. Egy szerencsésebb kutatónak ajánlható, hogy a *Stadtbuch* alapján induljon el. G. KORKISCH, *Das älteste Stadtbuch f. Mährisch-Trübau: 1373–1554*, Zeitschrift des deutschen Vereins für die Geschichte Mährens und Schlesiens, 1939.

lyos tervbe belefoglalták. Kissé távolabb kialakították az új városközpontot, a tágas, szabályos teret, és a belőle sugarasan kiinduló utcahálózatot. A tér hajdani díszje, a reneszánsz kút ma már csak képről ismert. Annyi bizonyos, hogy a középkori város nem szervesen, mintegy észrevétlenül fejlődött tovább. Ehelyett egy rendezési terv szabta meg máig is érvényes arculatát. Alig vitatható, hogy ehhez itáliai várostervek vagy megvalósult építkezések szolgáltak mintául. A forrásföltárás és az alapos műemléki kutatás együttes eredményei fogják majd eldönteni, hogy milyen városelméleti munkák ismeretének nyomai föltételezhetők. Lehetséges az is, hogy valamelyik itáliai, újonnan rendezett város képe nyerte meg az új úr tetszését, és mintaként azt követte. Amíg mindez kérdéses, addig csak föltételezhetjük, hogy Moravská Třebová az első, ideális tervek alapján megkonstruált reneszánsz város Közép-Európában.

Más a helyzet a Bozkoviczok könyvtárával. Ennek sorsáról időről időre közlemények jelentek meg, már a XIX. század elejétől kezdve.¹² Ekkor bukkant ugyanis a trebováji templom egy zugában egy halom ősnymtatványra egy városi tisztviselő, a történész Horky apja. A könyvek bejegyzéseiből kiderült, hogy a Bozkovicz-könyvtárból származnak. Ez a lelet irányította a figyelmet a család történetére is. A könyvtár sorsa akkor pecsételődött meg, amikor az utolsó várúr javait a fehérhegyi csata után konfiskálták. Az új tulajdonos, Karl von Liechtenstein erélyes katolizációs intézkedései között ismert, hogy 1631-ben a plébánián cenzúráztatta a város könyveit. Föltételezik, hogy ekkor került oda a kastélykönyvtár anyaga is, majd végleg ott is maradt. Mivel a középkori kéziratok nem voltak protestáns-nyugásak, azokat nem szállították el a könyvtárból. Ezek azután a svéd megszállás áldozatává, jobb esetben hadizsákmánnyá váltak. Ez utóbbi esetben nem reménytelen, hogy ezen a nyomon egyszer még Prothasius és Ladislaus Bozkovicz bizonyosan nagyon gazdag könyvtárának nyomaira bukkannak. A múlt században még láttak egy valami módon megmenekedett Lorenzo Valla-kéziratot ebből a gyűjteményből.¹³ A kódex már akkor is nagyon rossz állapotban volt, ma pedig egyáltalán nem található. Ezt különösen sajnáljuk. Ez volt ugyanis az a mű, amelyet Prothasius Janustól kért kölcsön Padovában, majd később, már mint püspök, újra elkérte tőle. A könyvtár valamikor fölbukkant és részben ma is meglévő köteteiből következtethetünk az egykori gyűjteményre. Klasszikus szerzők műveit tartalmazzák Ficino, Besszarion, Trapezuntiosz és mások kommentárjaival vagy tolmácsolásában. Vannak még egyházatyák is, továbbá jogtudományi munkák, összességükben a legtipikusabban tükrözik egykorú tulajdonosuk szellemi portréján az itáliai humanizmus félreismerhetetlen jegyeit.

¹² M. GROLIG, *Die Bibliothek des Ladislaus v. Bozkowicz (1485–1520) in Mährisch-Trübau*, *Mitteilungen des österreichischen Vereins für Bibliothekwesen*, 7(1904), 149–158; V. DOKOUPIL, *Dějiny Moravských klášterních knihoven ve správě Universitní knihovny v Brně*, Brno, 1972, 66–68.

¹³ J. HORKY, *Prothasius, i. m.*, 462, ahol a szerző a kéziratot Prothasius művének véli.

A třebovái várúr és alkotása körül még nagyon sok mindent nem ismerünk. Ismerjük viszont valóságos, kőből formált képmását. Ladislaus Bozkovicz és felesége nagyméretű, kerek reliefportréja fönmaradt, a vár kőtárában őrzik. Hű másolatuk a kapu mellett befalazva látható. Mindkettőn köriratban a nevük, és a fejek mellett az évszám: 1495. Talán a kastély elkészültekor kerültek elhelyezésre. Erre abból következtethetünk, hogy ekkortájt Třebová már reprezentációra is alkalmas volt. 1497 tavaszán a Buda és Prága között útban lévő Ulászló király itt vendégeskedett.¹⁴ És ismét egy különös véletlen, hogy Galeotto Marziót ugyanabban az évben érte utol a halál, útközben, valahol Csehországban.¹⁵ Tudomásunk szerint ebben az országban csak a Bozkoviczokkal tartott baráti kapcsolatot.

A szerencsés véletlennek köszönhető, hogy amint a kapuknak, úgy a medaillon-portréknak is megmaradt a párdarabja, és éppen Tovačovban. Egy várúrnő képmása került elő töredékesen, fölirat és évszám nélkül. Állítják, hogy éppen úgy, mint a kapuknál, a portréknál is a tovačovi a kvalitásosabb.¹⁶

Ezek a leletegyüttesek azt tanúsítják, hogy Morvaországban az 1490-es évek elején nagyszabású várépítkezések voltak. A háborús pusztítások és az újjáépítések következtében ezekből a kastélyokból ma már alig-alig maradt valami. Csak néhány csodálatosképpen épségben maradt várkapu nyújt biztos támaszt az időpontot és stílust illetően. Ezek viszont arról tanúskodnak, hogy az egymással sokszor sógorsági kapcsolatban lévő morva főnemesi családok, így a Bozkoviczok és a Tovačovskyak is, egymásra figyelve, egymást utánozva építkeztek. Ennek az utánzó másolásnak apró, áruló jele is maradt. Mind a tovačovi, mind a třebovái kapu föliratának évszáma: 1492. A tovačovira ezt római, a třebováira arab számjegyekkel vésték föl, kivéve az utolsó számjegyet, mert az mind a két helyen egy áthúzott nagy Z betű. Ez a különös egyezés véletlen nem lehet. Valamelyik mester bizonyosan másolta valóságos mintáját, vagy annak rajzát.¹⁷

Melyik kapu volt a minta? Tovačov épült korábban vagy Třebová? Ebbe az alapkérdésbe sűrítendő a morva reneszánsz kezdetének egész problematikája. A stíluskritikai elemzések, amint láttuk, még nem hoztak megoldást. Az alapos régészeti kutatásnak eddig akadályai voltak. Van tehát, amit ma látunk, a fölirat. Eddig is ez volt minden megközelítés alapja, bár az alapos vizsgálatok még itt is hiányoznak. Nem észrevételezték például, hogy a tovačovi kapun a név és méltóság után mintegy megszorításul „thunc temporis” áll. Az „ez időben” kifejezés egy föliraton úgy érthető, hogy az állapot, amelyet megörökít, valamint a készítés időpontja között időbeli eltolódás van. Egy múltbeli állapotra utal tehát vissza a későbbben készült fölirat. Ez az értelmezés megoldaná a tovačovi kapuval kapcsolatos eddig fölmerült problémák egész sorát. Mindenekelőtt föloldaná azt a béklyót, amelyet a kőbe vésett évszám jelent. Eszerint csak a „turris formosá”-ra vonatkoznék a föl-

¹⁴ ŠEMBERA, *i. m.*, 41.

¹⁵ ÁBEL, *Analecta*, 278.

¹⁶ HLOBIL, *i. m.*, 516–518.

¹⁷ A třebovái kapun láttam a föliratot, a tovačovit csak fényképről ismerem.

irat, mint ahogy csak azt említi, így megnyugtató magyarázatot nyerne az is, hogy miért képez építészeti egységet a fölirat a díszes kapuzattal. Ez az együttes viszont készülhetett a XVI. század elején is, amint azt már föltételezték. A föliratot talán kegyeletből helyezték el, és a hajdani építtető emlékét örökíti meg. A későbbi időpont a kvalitásosabb kivitelezésre is magyarázatul szolgálna. A tovačovi kapunak Morvaországban akkor már előzményei lehettek.

Mindaz, amit Ladislaus Bozkoviczról ma tudunk, nagyon valószínűvé teszi azt, hogy ő volt az első közvetítő Itália és Morvaország között. Hosszú tanulmányútja során olasz földön, majd Mátyás király környezetében Budán vagy Visegrádon bőven volt alkalma művészeti élményekkel telítődni. Új otthonában a reneszánsz fejedelmek világát honosította meg messze északon. Ideális városának részletei még tisztázásra szorulnak. De azt, hogy ideális fejedelem, ideális várúr volt, azt bizonyítja szerencsésen ránk maradt föliratos kapuja és képmása. A bejáratnál, az épület homlokzatán elhelyezett neve és arcképe azt hirdette, hogy az új épületnek, az új stílusnak ő a programadója, ahogyan ezt a humanisták mondták, a műalkotásnak, amely messze vidéken modellül szolgált, auktora volt.